

Principia quae Codicis Orientalis recognitionem dirigant*

Jiří Kašný

Před patnácti lety, 18. října 1990, byl v Římě u svatého Petra papežem Janem Pavlem II. v apoštolské konstituci *Sacri canones* vyhlášen *Kodex kánonů východních církví*.¹ Tato studie přináší pracovní překlad principů, které sloužily k práci na přípravě tohoto kodexu od Druhého vatikánského koncilu až do jeho vyhlášení. Dvěma klíčovými myšlenkami těchto principů bylo vést přípravu nového kodexu tak, aby jednotlivé kánony navazovaly na rozhodnutí Druhého vatikánského koncilu a zároveň byly v souladu s pravou východní tradicí. Text principů je v této studii uveden krátkou poznámkou o moderní historii kodifikace východního kanonického práva a doplněn přehledem *Kodexu kánonů východních církví*. Dekret Druhého vatikánského koncilu *Orientalium Ecclesiarum* o katolických východních církvích² spolu s těmito principy mohou nabídnout kontext a východiska k dalšímu studiu a analýze tohoto kodexu.

1. PŘÍPRAVA KODEXU VÝCHODNÍHO KANONICKÉHO PRÁVA

Vzdálené kroky k přípravě kodexu východního kanonického práva je možné sledovat už v období mezi Prvním (1869–1870) a Druhým vatikánským koncilem (1962–1965). Během Prvního vatikánského koncilu se diskutovalo o výhodách a nevýhodách společného kanonického práva pro východní katolické církve bez toho, že by bylo dosaženo nějakého jednoznačného a konkrétního závěru. V letech po koncilu se řada jednotlivých východních katolických církví na synodech věnovala shromažďování svých pramenů kanonického práva. V roce 1904 začaly sice oficiální práce na přípravě kodexu pro latinskou církev,³ ale prozatím ne na kodexu pro východní církve. Vyhlášení latinského kodexu v roce 1917 však bylo bezprostřední pobídkou ke dvěma významným krokům vzhledem k východním církvím: 1. května 1917 papež Benedikt XV.⁴ ustanovil Posvátnou kongregaci pro východní církve, které udělil téměř všechny fakulty, které měly vůči latinské církvi ostatní Posvátné

* Oficiální text principů nebyl publikován v latině, ale v italštině, francouzštině a angličtině. Přesto v poznámce k principům je použit tento latinský název. Srov. „Nota ai principi,” *Nuntia* 3 (1976): 10.

¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (CCEO 1990) (18. října 1990) in *Acta Apostolicae Sedis* [= AAS] 82 (1990): 1033–1363.

² DRUHÝ Vatikánský koncil, dekret *Orientalium Ecclesiarum* o katolických východních církvích (21. listopadu 1964).

³ Pius X., apoštolský dopis *Arduum sane munus* (19. března 1904).

⁴ BENEDIKT XV. byl papežem v letech 1914–1922.

kongregace,⁵ a v říjnu téhož roku založil v Římě Papežský ústav východních studií s cílem studovat a vyučovat starobylé křesťanské východní tradice.⁶

Konkrétní práce na kodexu východního kanonického práva začaly koncem dvacátých let 20. století ustanovením komise kardinálů pro přípravná studia k východnímu kodexu, kterou vedl kardinál Petr Gasparri.⁷ Nejdříve šlo o přípravná studia východních kánonů a zvyků, potom o přípravu návrhů kanonických textů a také o zkoumání právních pramenů.⁸ V roce 1935 Pius XI.⁹ ustanovil novou komisi,¹⁰ která pracovala na projektu východního kanonického práva s různou intenzitou přes třicet let. Postupně se do této práce zapojila řada biskupů a odborníků, mezi nimi také Eugenio Pacelli, pozdější Pius XII.¹¹ V roce 1945 byl dokončen návrh kompletního kodexu – *Codex Iuris Canonici Orientalis*, který byl v roce 1948 prezentován papeži.

Pius XII. však nevydal tento kodex jako celek, ale začal ho vyhlášovat po částech. Jako první byly vyhlášeny kánony, které se týkaly manželství.¹² V dalších *motu proprio* byly vyhlášeny normy procesního práva,¹³ dále právo řeholní, majetkové a normy o výkladu pojmů¹⁴ a konečně právo rituální a personální.¹⁵ Pius XII. toto dílo nakonec nedokončil. Původní návrh celého kodexu obsahoval 2666 kánonů, avšak v jednotlivých *motu proprio* jich bylo vyhlášeno 1574 a 1095 kánonů zůstalo v archívu.¹⁶ Zřetelnou charakteristikou všech vyhlášených kánonů byla jejich uniformita s *Kodexem kanonického práva* z roku 1917, který sloužil těmto *motu proprio* jednak jako výchozí bod a také jako bod, na který se soustavně odkazovaly. Dnes tato *motu proprio* patří mezi *ius vetus* a je možné s odstupem zvažovat, nakolik tyto kánony přispěly k životu jednotlivých východních katolických církví nebo nakolik byly spíše výrazem latinizace a zatěžovaly tak zachování vlastního dědictví těchto církví.¹⁷

⁵ Tuto kongregaci ustanovil už Pius IX. 6. ledna 1862 jako součást Kongregace pro evangelizaci národů, ale teprve v roce 1917 ji Benedikt XV. ustanovil jako samostatnou kongregaci. Dnes se jedná o *Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus* – Kongregace pro východní církve, srov. JAN PAVEL II., apoštolská konstituce *Pastor bonus* (28. června 1988) in AAS 80 (1988): art. 56–61. Srov. František POLÁŠEK, *Východní křesťanské církve (ortodoxní a katolické)*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, s. 78.

⁶ *Pontificium Institutum Orientalium Studiorum*. Benedikt XV., *motu proprio Orientis catholici* (15. října 1917).

⁷ *Commissio Cardinalitia pro Studiis Preparatoriis Codificationis Orientalis* byla ustanovena 13. července 1929. Srov. PIUS XI., *notificatio Cum quamplurimi* in AAS 21 (1929): 669.

⁸ Srov. PIUS XI., AAS 27 (1935): 306–307.

⁹ Pius XI. byl papežem v letech 1922–1939.

¹⁰ *Pontificia Commissio ad redigendum Codicem Iuris Canonici Orientalis* byla ustanovena 17. července 1935.

¹¹ Pius XII. byl papežem v letech 1939–1958.

¹² PIUS XI., *motu proprio Crebrae allatae sunt* (22. února 1949), in AAS 41 (1949): 89–119. Obsahuje 131 kánonů.

¹³ PIUS XI., *motu proprio Sollicitudinem Nostram* (6. ledna 1950), in AAS 42 (1950): 5–120. Obsahuje 576 kánonů.

¹⁴ PIUS XI., *motu proprio Postquam Apostolicis Litteris* (9. února 1952), in AAS 44 (1952): 65–150. Obsahuje 325 kánonů.

¹⁵ PIUS XI., *motu proprio Cleri sanctitati* (9. června 1957), in AAS 49 (1957): 433–600. Obsahuje 558 kánonů.

¹⁶ Součet vyhlášených a nevyhlášených kánonů se nerovná celkovému počtu v původním návrhu, protože při vyhlásování po částech byly ještě některé kánony nově rozčleněny.

¹⁷ Dimitrios SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1993, s. 46–48 a Karl RAHNER, „Úvod k Dekretu o katolických východních církvích *Orientalium Ecclesiarum*,“ in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, s. 418.

2. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL

Během Druhého vatikánského koncilu byla sice přímá práce na kodexu přerušena, ale velký význam pro pokračování prací na zamýšleném kodexu měly koncilní diskuse o ekumenismu a v souvislosti s tím také příprava a vyhlášení koncilního dekretu *Orientalium Ecclesiarum* o katolických východních církvích.¹⁸ Druhý vatikánský koncil přinesl v přístupu k připravovanému kodexu východního kanonického práva zásadní obrat od zřetelného připodobňování východního kodexu latinskému kanonickému právu k návratu a rozvíjení vlastních staletých východních tradic.

Po skončení koncilu byla ustavena Papežská komise pro revizi kodexu východního kanonického práva a zároveň zrušena komise z roku 1935. Úkolem nově ustanovené komise bylo úplně revidovat publikované i nepublikované části východního kanonického práva jak ve světle rozhodnutí Druhého vatikánského koncilu, tak i v souladu s pravou východní tradicí.¹⁹ Byly ustaveny pracovní komise z odborníků, které připravovaly návrhy jednotlivých částí. Ke spolupráci byli pozváni také někteří odborníci z východních církví, které nejsou v plném společenství s katolickou církví. Návrhy textů byly bezprostředně posílány ke konzultacím biskupům východních katolických církví.

Komise začala vydávat oficiální časopis *Nuntia*, ve kterém publikovala průběh prací na kodexu. Od roku 1973, kdy vyšlo první číslo, do roku 1990, kdy komise dokončila svoji práci, byla zrušena a kdy také vyšlo poslední číslo, bylo vydáno 31 čísel.²⁰

V červnu 1972 předsednictvo Komise vyzvalo Fakultu kanonického práva na Papežském ústavu východních studií, aby připravila, podobně jako byly připraveny principy k revizi latinského kodexu,²¹ studii zvláštních principů „*Principia quae Codicis Orientalis recognitionem dirigant*“, které by sloužily jako vodítko pro další práci jednotlivých komisí. Fakulta připravila text principů. Na prvním plenárním zasedání Komise 18. až 23. března 1974 byly principy schváleny, aby se podle nich mohlo pokračovat v práci na přípravě kodexu.²² Text principů byl publikován v roce 1974 ve zvláštním čísle *Nuntia*. Později byl text principů poskytnut ještě širší veřejnosti, když byl publikován už v řádném čísle *Nuntia* v roce 1976 s úmyslem vystavit tyto principy kritice odborníků.

Práce na přípravě kodexu pokračovala v komisích a mezi odborníky dalších šestnáct let až do roku 1990, kdy byl nový kodex konečně promulgován.

¹⁸ DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL, dekret *Orientalium Ecclesiarum* o katolických východních církvích (21. listopadu 1964).

¹⁹ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo* byla ustanovena 10. června 1972. Srov. AAS 66 (1974): 647 a *Nuntia* 1 (1975): 11.

²⁰ Velmi praktický index ke studiu tohoto historicky cenného časopisu se nachází v *Nuntia* 31 (1990): 44–70.

²¹ Srov. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, „*Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*,“ in *Communicationes* 1 (1969): 77–85 a Jiří KAŠNÝ, „*Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*,“ *Studia theologica* 6, č. 1 [15] (2004): 39–48.

²² *Nuntia* 30 (1990): 8–88.

3. PRINCIPY K REVIZI KODEXU VÝCHODNÍHO KANONICKÉHO PRÁVA

Zamýšlený kodex neměl být kopií latinského kodexu kanonického práva, ale měl být vlastním kodexem východních katolických církví, který navazuje a rozvíjí tradice křesťanského východu a zároveň vychází z Druhého vatikánského koncilu. Principy k revizi kodexu východního kanonického práva rozvedly a konkretizovaly tento dvojí záměr.²³ Během přípravy kodexu východního kanonického práva hrály důležitou organizační, metodickou a ideovou roli.

Principy sloužily jako organizační, sjednocující prvek. Příprava kodexu byla vedena Papežskou komisí a konkrétně se dá říci, že spočívala na bedrech především odborníků z východních katolických církví.²⁴ Podíleli se však na ní rovněž kanonisté latinského práva a také byli přizváni odborníci z ortodoxních církví. Stručné a výstižné principy vedly zaměření práce jednotlivých odborníků, aby výsledkem jejich úsilí byl nakonec jeden celek – společný kodex východních katolických církví.

Principy hrály důležitou roli metodickou. Principy formulovaly rozsah závaznosti připravovaného kodexu tím, že vyjádřily vztah mezi společným kanonickým právem, vlastním partikulárním právem jednotlivých církví a právem ortodoxních církví. Principy stanovily, že kodex bude zavazovat všech dvacet jedna východních katolických církví *sui iuris* v zásadních věcech, které jsou všem společné a bude tak garantovat jejich jednotu, ale zároveň vyhradí prostor k ustanovením, která jsou vlastní jednotlivým církvím. Principy rovněž formulovaly ekumenický charakter připravovaného kodexu, a sice že kodex bude zavazovat pouze věřící východních katolických církví, ale ne věřící ortodoxních církví.²⁵ Principy dále vyjádřily jak nezbytnost právního charakteru kodexu, tak i jeho pastorační charakter. Připravovaný kodex má obsahovat kanonické normy, a ne doktrinní vyhlášení nebo duchovní povzbuzení pro praktickou činnost. Zároveň při respektování kanonických norem má vést kodex k pastoračnímu přístupu, který obsahuje laskavost, ohled a umírněnost. Tato dvojí charakteristika východního kanonického práva nevnaší do kodexu jako celku rozpory, ale naopak ho činí lidským a křesťanským.²⁶

Principy rovněž hrály důležitou roli ideovou. Především znovu opakovaly, že kánony připravovaného kodexu mají vycházet jednak z Druhého vatikánského koncilu a zároveň mají navazovat na tradice východních církví a umožnit jejich předávání do budoucna. Principy dále formulovaly význam subsidiarity, která se týká vztahu mezi právem univerzální církve a jednotlivých církví *sui iuris* a také vztahu a rozdělení odpovědnosti biskupa a jeho podřízených. Principy dále vyjádřily důležitost důstojnosti a participace věřících laiků na poslání církve. Naléhání na tuto důstojnost nebylo pouze odrazem historického vývoje ve společnosti, ale je založeno na křtu. Respekt k lidské a křesťanské důstojnosti a ohled na ni se pak musí v kodexu promítat

²³ Srov. stručný a věcný komentář k principům in POLÁSEK, *Východní křesťanské církve*, s. 12–13.

²⁴ Seznam členů této komise in *Nuntia* 2 (1976): 3–11.

²⁵ Srov. Stanislav PŘIBYL, *Právní zajištění ekumenických vztahů mezi církvemi*, nepublikovaná disertace, Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2001, s. 17.

²⁶ Právní a pastorační dimenze kodexu jsou vyjadřovány ve dvou tradičních termínech: *akribea* – přesné zachovávání zákona – a *oikonomia* – pastorační umírněnost a laskavost. Srov. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, s. 51–52.

do praktických důsledků. Kodex má garantovat právní ochranu všem věřícím stejně. Trestní právo má mít výhradně ozdravný charakter.

Dá se říci, že do rozsáhlé přípravy kodexu byl zapojen velký počet zástupců z jednotlivých východních katolických církví a také západní kanonisté a odborníci z ortodoxních církví. Principy, které byly formulovány na Fakultě kanonického práva na Papežském ústavu východních studií a schváleny a zveřejněny Papežskou komisí pro revizi kodexu východního kanonického práva tuto rozsáhlou a společnou práci umožnily jak z hlediska organizačního, tak i z hlediska metodického a myšlenkového. Zároveň je možné v těchto principech vidět most mezi Druhým vatikánským koncilem a tradicemi jednotlivých církví a novým kodexem, který byl v roce 1990 vyhlášen.

4. PRINCIPIA QUAE CODICIS ORIENTALIS RECOGNITIONEM DIRIGANT

Text Principů byl vydán v italštině,²⁷ francouzštině²⁸ a angličtině.²⁹ Z textu ani z krátkého úvodu nebo ze závěrečné poznámky k italské verzi není zřejmé, ve kterém jazyce byly principy původně formulovány. Nelze přehlédnout, že text principů vychází z latinské kanonické terminologie. Ve všech třech jazykových verzích v názvech kapitol a rovněž i v textu jsou často použity latinské citace koncilních textů i latinské kanonické termíny, např. *de processibus*, *de delictis*, *munus/munera* atd.³⁰ Následující studijní překlad textu principů vychází především z italské verze, ale zároveň bere ohled na francouzský a anglický text. V překladu je zachována (nepřeložena) latinská terminologie. Formulace odkazů zvláště na dokumenty Druhého vatikánského koncilu nejsou převedeny do současného způsobu citování, ale jsou zachovány v té formě, v jaké se nacházejí v původních textech.

Předmluva

1. Jedním z nejúčinnějších prostředků k uskutečnění „aggiornamenta“ církve, jak si to přál a vyhlásil Druhý vatikánský koncil, je revize kodexu východního kanonického práva podle norem a v duchu tohoto koncilu.
2. Tento úkol, nakolik se týká východních katolických církví, svěřil Svatý otec Pavel VI. Papežské komisi pro obnovu kodexu východního kanonického práva. Tato komise došla k přesvědčení, že za účelem úspěšného dokončení tohoto projektu, je třeba formulovat jisté principy či pravidla, které je třeba mít, aby vedly proces revize, zatímco jednotlivé podkomise by pracovaly na detailech, protože detaily návrhů musí být ovocem specializovaných studií.
3. Tyto principy mají jako jediný cíl mít společný kodex, který by byl ku prospěchu věřícím východních katolických církví, kteří žijí v tolika různých prostředích. Bude

²⁷ „Principi direttivi per la revisione del codice di diritto canonico orientale,“ *Nuntia* 3 (1976): 3–10.

²⁸ „Principes directeurs pour la revision du code de droit canon oriental,“ *Nuntia* 3 (1976): 11–17.

²⁹ „Guidelines for the Revision of the Code of Oriental Canon Law,“ *Nuntia* 3 (1976): 18–24.

³⁰ Srov. rovněž souhrn a stručný komentář k principům in John FARIS, „An Overview of the Code of Canons of the Eastern Churches,“ in *New Commentary on the New Code of Canon Law*, ed. John Beal, James Coriden a Thomas Green, New York, N. Y. – Mahwah, N. J.: Paulist Press, 2000, s. 29.

ponecháno na jednotlivých církvích, aby si vyhlásily svoje partikulární právo „*ad normam iuris*“.

Jeden společný kodex pro východní katolické církve

1. Ve východních církvích se právní dědictví zakládá z velké části na stejných starobylých kánonech, které se nacházejí téměř ve všech východních kanonických sbírkách a společných tradicích. Toto je zřejmé ze sbírek samotných, které často obsahují zákony stejného znění. Tyto kánony a tyto tradice zakládají společný základ pro jeden kodex pro všechny východní církve.
2. Mezi východními církvemi však jsou rozdíly také v disciplinárních normách. Tyto rozdíly, které vznikly během staletí z nejrůznějších historických důvodů i „vlivem různých mentalit a životních podmínek“ (*Unitatis redintegratio*, 14), by mohly vést k obtížím a situacím, které jdou proti hnutí jednoty, ke kterému směřuje svět i všechny církve a o kterou by se měli katolíci zasazovat.
3. Zkušenost, která vychází z různých *Motu proprio*, kterými Pius XII. vyhlásil část východního kodexu, ukázala, že společný kodex pro všechny východní církve je vcelku vzato prospěšný pro všechny církve.
4. Jeden společný kodex pro všechny východní církve neodporuje církevnímu dědictví jednotlivých církví, ba naopak v jednom společném kodexu by toto dědictví našlo jasnější vyjádření a větší záštitu.
Dekret Druhého vatikánského koncilu *Orientalium Ecclesiarum*, který těmto církvím garantuje právo a povinnost řídit se podle vlastní disciplíny, zároveň stanoví společné všeobecné normy pro všechny církve, stejně jako to dělaly východní synody, a mohl by dát příklad budoucí společné, kodifikované legislativě.
Různost sociálně-kulturních podmínek, ve kterých žijí východní církve, nevyžaduje různé kodexy, nýbrž vhodné „aggiornamento“ jednoho společného kodexu, který by bral na tuto různost potřebný ohled.
5. Co se týká prvků, které mají východní a západní kodexy společné, zvláště s ohledem na nad- nebo inter-rituální záležitosti a terminologii, lze si přát, aby byla učiněna opatření, která by umožnila účinnou výměnu názorů mezi oběma komisemi a společnou formulaci relevantních právních textů.

Východní charakter kodexu východního kanonického práva

1. Je zřejmé, že kodex musí být východním kodexem, protože za prvé má sloužit východním křesťanům a za druhé to ukládá koncilní předpis. V dekretu *Orientalium Ecclesiarum* se přece stanoví, že zákony mají vycházet z východní disciplíny, protože ta lépe odpovídá zvyklostem věřících a jeví se jako vhodnější pro péči o jejich duchovní dobro (*Orientalium Ecclesiarum*, 5).
2. Východní kodex se musí inspirovat a musí vyjadřovat společnou disciplínu, která je vyjádřena a) v apoštolské tradici; b) v kánonech východních koncilů a synodů; c) ve východních kanonických sbírkách a ve společných právních obyčejích východních církví, které neupadly v zapomnění.

3. V případě, že některá záležitost dosud nebyla upravena právem, je možné proto, aby budoucí kodex odpovídal aktuálním potřebám, se obrátit na další církevní právníké prameny.
4. Během kodifikace východního kanonického práva je třeba brát ohled na zvláštní podmínky východních křesťanů, kteří žijí mimo svoje původní území, zvláště pokud se to týká inter-rituálních předpisů.

Ekumenický charakter kodexu východního kanonického práva

1. Budoucí kodex vyhlásí, že zavazuje pouze ty, kteří zákonně patří k nějaké konkrétní východní katolické církvi.
2. V kodexu je především třeba brát ohled na přání Druhého vatikánského koncilu, aby východní katolické církve „vzkvétaly a s novou apoštolskou silou vykonávaly poslání, které jim bylo svěřeno“ (*Orientalium Ecclesiarum*, 1) vzhledem k dobru duší a ke „zvláštnímu úkolu podporovat jednotu křesťanů“ (*Orientalium Ecclesiarum*, 24), jejichž svědky podle principů Dekretu o ekumenismu mají věřící být.
3. Na základě „zvláštního úkolu“, o kterém se zmiňuje předcházející paragraf, je třeba během revize kodexu východního kanonického práva věnovat zvláštní pozornost „aggiornamentu“, ke kterému směřují ortodoxní církve s nadějí na větší jednotu kanonického práva všech východních církví.
4. Proto kodex ve věcech, které se týkají ortodoxních církví, se musí inspirovat slovy Pavla VI. o „sesterských církvích“ a „kvaziplném“ společenství a o uctívém ohledu k hierarchům těchto církví jako k „pastýřům, kterým byla svěřena část Kristova stáda“. Rovněž se musí inspirovat slovy koncilního textu o „právu řídit se vlastními předpisy, protože tyto předpisy lépe odpovídají charakteru věřících a jsou vhodnější k podporování dobra duší“ (*Unitatis redintegratio*, 16).

Právní charakter kodexu východního kanonického práva

Aby práce na kodifikaci rychle pokračovala, je třeba definovat charakter budoucího kodexu, to znamená, zda má mít charakter dogmatický nebo spíše právní.

Třebaže bude založen na nauce, která je vyučována autentickým církevním magisteriem, kodex nemá být souborem pravd a povzbuzení ve víře a mravech, ale zcela určitě má být komplexem zákonů, které řídí praktický život věřících.

Právní charakter je doporučován rovněž proto, že kodex má stanovit a definovat práva a povinnosti jednotlivců mezi sebou i ke společnosti, čehož se nedá dosáhnout, pokud kodex nebude mít právní charakter.

Pastorační charakter kodexu východního kanonického práva

Kodex musí dodržet „obecný příkaz“ Druhého vatikánského koncilu, který žádá, aby při revizi kodexu byly definovány zákony podle zásad z dekretu *Christus Dominus* (č. 44) o pastoračním poslání biskupů.

V důsledku toho:

Je třeba věnovat pozornost tomu, aby při redigování kodexu byl brán ohled nejenom na spravedlnost, ale také na umírněnost, která je ovocem porozumění a lásky. Kodex musí povzbuzovat pastýře k těmto ctnostem rozumně a inteligentně. Kanonické normy nemají stanovovat povinnosti, pokud jsou dostačující k dosažení církví stanoveného cíle instrukce, povzbuzení, návrhy a další prostředky, kterými je podporováno společenství mezi věřícími. Kodex rovněž nemá stanovit příliš snadno zákony, které zneplatňují právní jednání nebo stanoví nezpůsobilost osob, pokud se nejedná o velmi důležitou věc a opravdu nezbytné veřejné dobro a církevní disciplínu.

Biskupům a jiným, kterým byla svěřena péče o duše, musí být dána rozumná moc rozhodovat, aby mohli stanovit předpisy pro věřící, a potom aby je mohli přizpůsobit podmínkám jednotlivců.

Zdá se, že dobro celé církve vyžaduje, aby normy budoucího kodexu nebyly příliš rigidní. Větší svoboda daná ordinářům ukáže jasněji pastorační charakter kodexu.

Princip subsidiarity v kodexu východního kanonického práva

1. Díky tradiční struktuře uvnitř jediné Církve Kristovy byl po staletí ve východních církvích do jisté míry respektován princip subsidiarity, i když někdy bez toho, že by byl výslovně formulován. Aby byl tento princip lépe a účinněji aplikován, je třeba pamatovat na následující kritéria.
2. Nový kodex ať se omezí na kodifikování disciplíny, která je společná všem východním církvím, a ať ponechá kompetentním autoritám moc regulovat skrze partikulární právo jiné záležitosti, které nejsou vyhrazeny Apoštolskému stolci.
3. Co mohou dělat jednotliví biskupové v diecézích, které jim byly svěřeny, ať není odňato z jejich moci, protože jejich „moc, kterou vykonávají osobně Kristovým jménem, je vlastní, řádná a bezprostřední, i když její vykonávání je nakonec řízeno nejvyšší církevní autoritou a do jisté míry může být omezeno z ohledu na užitek církve či věřících“ (*Lumen gentium*, 27).
4. Podobně je třeba pamatovat, že v běžném pořádku biskup nemá dělat to, co mohou v jeho diecézi dělat jiní, ale naopak má pečlivě respektovat právoplatné kompetence jiných, má dát svým spolupracovníkům nezbytné fakulty, které potřebují, a má podporovat spravedlivé iniciativy jednotlivců i skupin.
5. Zvláště pak mají být připraveny normy, které se týkají kněžské rady, protože tato instituce je vyžadována kvůli hierarchickému společenství kněží a biskupů. Dále má východní kodex vzít v úvahu velkou užitečnost pastoračních rad, jejichž členy mohou být duchovní, řeholníci a vhodní laici,³¹ aby diecézní komunita mohla organicky připravovat pastorační práci a účinně ji vykonávat (srov. *Christus Dominus*, 27, *Prebyterorum ordinis*, 7).

³¹ V anglickém textu chybí právě část věty „jejichž členy mohou být duchovní, řeholníci a laici.“ *Nuntia* 3 (1976): 21–22. Explicitní zdůraznění účasti duchovních, řeholníků a laiků v pastoračních radách odpovídá závazku všech pokřtěných podílet se na poslání církve a na odpovědnosti za společenství církve.

Rity a partikulární církve

1. Obsah pojmu ritus má být nově zkoumán a má být dohodnut nový termín, který by označoval různé partikulární církve Východu a Západu.
2. Co se týká struktury jednotlivých partikulárních církví, at' jsou kodifikovány právní důsledky principu rovnosti všech církví Východu a Západu, který byl potvrzen Druhým vatikánským koncilem (*Orientalium Ecclesiarum*, 3), jako např. že každá východní církev musí mít vlastní hierarchii, která je organizována podle starobylých kánonů a ryzích východních tradic.

Laici

1. V kánonech, které se týkají laiků, by se měl kodex především inspirovat „opravdovou rovností“ – těch kteří byli znovuzrozeni křtem – „v důstojnosti a činnosti společné všem věřícím při budování Kristova těla“ (*Lumen gentium*, 32). Jedná se o podstatnou účast laiků na trojím poslání prorockém, kněžském a královském (*Lumen gentium*, 34–36).
2. Církev je na základě božského práva hierarchickou společností a hierarchie, která je obdařena *potestas ordinis*, patří podstatně k její struktuře. Přesto církevní organizace žádá mnoho jiných veřejných funkcí, které nejsou nutně spojeny s *potestas ordinis*. *Lumen gentium*, 33 uznává, že „laici mohou být povoláni různým způsobem k ještě bližší spolupráci s apoštolátem hierarchickým, podobně jako muži a ženy, kteří pomáhali apoštolu Pavlovi při hlásání evangelia“ a „mají předpoklady k tomu, aby je hierarchie přizvala k některým církevním úkolům,³² které slouží duchovnímu cíli“ (*Lumen gentium*, 33).
Nezdá se, že by tyto úkoly³³ mohly být redukovány na pouhé druhořadé funkce, ať už se to týká liturgických funkcí a administrativních úkonů nebo kázání evangelního poselství.
Budoucí kodex ať ponechá širokou moc biskupům, aby mohli přijmout laiky k výkonu takových církevních úřadů, které jsou pro ně vhodné a odpovídají jejich odborné kvalifikaci, a také jejich příkladnému životu, jejich lidským ctnostem a jejich oddanosti vůči poslání Církve.
3. Kodex musí vzít v úvahu, že kromě apoštolátu, který organizuje hierarchie, Koncil uznává jako platné „akce laiků, které vznikly svobodným rozhodnutím laiků“ (*Apostolicam actuositatem*, 24) a potvrzuje, že s podobnými iniciativami „mohou za určitých okolností lépe plnit poslání církve“ (*Apostolicam actuositatem*, 24). Kodex ať ponechá dostatečný prostor ke svobodě a ať uzná a chrání právo věřících na spontánní apoštolát, avšak musí jasně stanovit, že „bez souhlasu zákonitě církevní autority se žádné dílo nesmí nazývat katolickým“ (*Apostolicam actuositatem*, 24). Kodex musí rovněž chránit právo laiků na informace a na vyjádření osobního přesvědčení, nakolik je to děláno v souladu s principy, které byly stanoveny

³² Srov. „...quedam munera ecclesiastica“.

³³ V anglickém, francouzském i italském textu je nepřeložené latinské *munera*.

v *Lumen gentium*, 37:³⁴ „Z jejich (laiků) vědění, kompetence a postavení plyne možnost a někdy i povinnost vyjádřit svůj názor na to, co by mohlo být církvi k dobru. V takovém případě se to má dít prostřednictvím institucí k tomu v církvi určených a vždy s pravdivostí, statečností a moudrostí, s úctou a láskou k těm, kteří z důvodu svého posvátného úřadu zastupují Krista.“

4. Východní právní obyčeje – někdy nepamětné – které se týkají účasti laiků na církevní administrativě a na apoštolátu, mají být zachovány a povzbuzovány. Zvláště se doporučuje jako velmi vhodné, aby laici byli přijati do církevních soudů, především v místech, kde tyto soudy vydávají rozhodnutí v manželských věcech včetně civilních účinků v souladu s osobními statuty jednotlivých církví.

Kánony „De processibus“

1. V „řízení“ je pouze jedna věc důležitá: vykonávání spravedlnosti musí plně odpovídat skutečnosti věcí, podmínkám jednotlivců a církevní společnosti. Motu proprio *Sollicitudinem Nostram* je už z tohoto hlediska skvělým kodexem pro současné podmínky východních katolických církví. Procesní kánony by měly být přesto zdokonaleny zavedením úprav, které by odpovídaly zvláštní struktuře těchto církví, a zjednodušením kanonických řízení.
2. Lze si přát, aby všichni katolíci měli stejné procesní normy.
3. Každá východní církev ať je kompetentní k organizování vlastních soudů, aby mohly projednávat případy (nevyhrazené Apoštolskému stolci) ve všech stupních až ke konečnému rozsudku při respektování práva „*provocatio ad Sedem Apostolicam*“ podle kánonu 32 motu proprio *Sollicitudinem Nostram*, což je výjimečný případ a není řádným odvoláním.
4. Patriarchální synod (motu proprio *Cleri sanctitati*, k. 340 § 1) ať se znovu stane soudem pro závažnější kriminální činy (motu proprio *Sollicitudinem Nostram*, k. 17 § 1, č. 2), při respektování výše zmíněného kánonu 32 a odvolání k římskému papeži po rozsudku, který byl v prvním stupni vyhlášen Patriarchálním synodem.³⁵
5. V kanonickém právu je třeba vyhlásit, že princip právní ochrany se uplatňuje stejným způsobem vůči představeným i podřízeným, aby tak bylo vyloučeno jakékoli podezření stranění při výkonu řídicí moci v církvi. Tohoto cíle může být dosaženo pouze tehdy, jestliže systém odvolání je ustanoven zákonem tak, že kdokoli má důvod si myslet, že jeho právo bylo omezeno rozhodnutím soudu nižšího stupně, může se dovolávat svého práva u soudu vyššího stupně. Z toho vyplývá potřeba uspořádat správní soudy podle stupňů a druhů, aby obhajoba práv měla vlastní, kanonický postup, který by byl autoritami různých stupňů respektován.

³⁴ V italském textu je mylně uvedeno *Lumen gentium*, 34 místo správně 37.

³⁵ Jedná se o *Synodus episcoporum* podle motu proprio *Cleri sanctitati*, k. 221 a 224 § 1.

Kánony o trestech

1. Je dobře známo, že Papežská rada pro latinský kodex už zmenšila v návrzích kánonů počet trestů *latae sententiae*.
Ve východním kodexu ať se zruší všechny tresty *latae sententiae*, protože tyto neodpovídají pravé východní tradici, v ortodoxních církvích jsou neznámé, a nezdá se nezbytné, aby byly přijaty do východního kodexu kvůli potřebám současné disciplíny ve východních katolických církvích.
2. Větší váha má být dána kanonickému napomenutí,³⁶ dříve než dojde k uvalení trestu na základě starobylých východních kánonů.
3. Navrhuje se, aby byl zvážen pojem kanonického trestu „*privatio alicuius boni*“. Zdá se, že kanonickým trestem by mohlo být také *impositio actus positivi*. Je pravda, že v tomto případě by se měly tresty označit spíše jako „*poenitentiae*“ než jako „*poenae*“ a toto by mnohem více odpovídalo starobylé a zdravé východní disciplíně. Je vhodné si všimnout, že dnes i v ortodoxních církvích jsou tresty vždy *privationes boni*, a ortodoxní by rovněž připustili, že staletá disciplína téměř vždy obsahuje dvojí prvek trestu, a sice *privatio boni* a uložení nějakého pozitivního úkolu. Dnes samozřejmě není možné uvalit podobná veřejná pokání, ale je třeba hledat a alespoň promýšlet, jak zavést do trestů také pozitivní prvek, který by mnohem více odpovídal ozdravnému charakteru kanonického trestu, protože mezi kanonickými tresty je jenom tento uznáván křesťanským Východem.

5. PŘEHLED KODEXU KÁNONŮ VÝCHODNÍCH CÍRKVÍ

Od Druhého vatikánského koncilu k vyhlášení kodexu v roce 1990 neuplynulo mnoho let z hlediska tvorby kanonického práva. Přesto bylo během této doby uděláno v tomto směru mnoho práce a výsledkem této práce bylo vyhlášení zamýšleného kodexu. Během přípravy kodexu hrály principy důležitou roli. Tyto principy tvořily most mezi Druhým vatikánským koncilem a jednotlivými východními tradicemi a novým kodexem. Jejich faktická důležitost v procesu přípravy kodexu byla uznána také tím, že principy byly ve zkrácené podobě uvedeny v oficiálním vydání v latinské prefaci ke *Kodexu kánonů východních církví*.

Kodex kánonů východních církví byl konečně vyhlášen Janem Pavlem II. 18. října 1990 v Římě u svatého Petra.³⁷ Kodex je závazný pro všech 21 východních katolických církví *sui iuris*. Kodex je rozdělen do 30 titulů (*Titulus*), které jsou dále rozděleny do hlav (*caput*), článků (*art.*) a konečně kánonů, kterých je v kodexu 1546. Kodex je uveden šesti úvodními kánony. Prvních třináct titulů se týká hierarchického uspořádání církve. V prvním titulu jsou vyhlášeny základní povinnosti a práva všech křesťanů. Další tituly se týkají církví *sui iuris*, nejvyšší církevní autority, patriarchál-

³⁶ V anglickém, francouzském i italském textu je latinské *monitio canonica*.

³⁷ Kodex byl vyhlášen v latinském jazyce: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18. října 1990), in AAS 82 (1990): 1033–1363. V českém jazyce je zatím k dispozici neoficiální studijní překlad: Miroslav PAZOUŘEK, *Manuál pro Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, aneb, Úvod do Kodexu kánonů východních církví*, Praha: Karolinum, 1998.

ních církví, vrchních arcibiskupských církví, eparchií, exarchátů, shromáždění hierarchů, duchovních, laiků, mnichů, řeholníků a členů zasvěceného života a konečně třináctý titul se týká asociací věřících. Bezprostředně navazují dva tituly, čtrnáctý a patnáctý – evangelizace národů a církevní magisterium – které se týkají poslání církve vyučovat. Šestnáctý titul se týká poslání církve posvěcovat. Sedmnáctý titul stanoví kánony ohledně přijímání pokřtěných do společenství s církví a osmnáctý kánony ohledně ekumenismu. Další čtyři tituly obsahují kánony, které se týkají osob a právních aktů, úřadů, moci řídicí a odvolání proti správnímu rozhodnutí. Dvacátý třetí titul obsahuje kánony o časných dobrech. Další tři tituly se týkají kanonických řízení. Následuje dvacátý sedmý titul s trestním právem a dvacátý osmý titul s kánony o trestních řízeních. Předposlední titul obsahuje všeobecné normy, které se týkají zákonů, právních obyčejů a správních rozhodnutích. Kodex uzavírá třicátý titul o promlčení a počítání času.

6. ZÁVĚR

Patnáct let od vyhlášení kodexu je ještě krátká doba k hodnocení jeho dopadu na praktický život křesťanů, ale přesto je už možné alespoň formulovat otázky ke studiu, které by mohly přispět k hlubšímu pochopení a přijetí tohoto kodexu. *Kodex kánonů východních církví* z roku 1990 spolu s *Kodexem kanonického práva* z roku 1983 a apoštolskou konstitucí *Pastor bonus* z roku 1988 tvoří *corpus iuris canonici novum*.³⁸ Není možné smysluplně studovat jen jednu část kanonického práva a jiné opomíjet, a proto mají a do budoucna by mohly mít velký význam srovnávací studie jednotlivých oblastí kanonického práva, jak je formulují východní a latinský kodex. Zvláště srovnávací studium manželského a řeholního práva by mohlo vzájemně obohatit jednotlivé tradice. Takové studie mohou mít konkrétní přínos tam, kde na jednom území žijí společně křesťané různých obřadů.³⁹

Rovněž důležité budou studie, které by zvážily, nakolik společný kodex pro východní katolické církve přispívá k zesoučasnění křesťanského poselství a zároveň k zachování bohatství východních křesťanských tradic. Tady bude velmi důležité znovu promýšlet Druhý vatikánský koncil a chápat ho nikoli jako závěr jedné éry, ale jako počátek *aggiornamenta*, které je stále ještě úkolem. V těchto studiích mohou být Principy k revizi kodexu východního kanonického práva na jednu stranu hodnoceny, nakolik vyjadřují záměry Druhého vatikánského koncilu, a na druhou stranu mohou sloužit jako kritéria k hodnocení *Kodexu kánonů východních církví* a dalšího kanonického práva východních církví.

³⁸ AAS 83 (1991): 490. Srov. Heribert SCHMITZ, „Corpus Iuris Canonici Novum,“ in *Lexikon des Kirchenrechts*, ed. Stephan Haering a Heribert Schmitz, Freiburg: Herder, 2004, s. 172.

³⁹ Srov. např. Michel THÉRIAULT, „Canonical Questions Brought About by the Presence of Eastern Catholics in Latin Areas in the Light of the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*,“ *Ius Ecclesiae* 3 (1991): 201–232 a Thomas GREEN, „The Fostering of Ecumenism: Comparative Reflections on the Latin and Eastern Codes,“ *Periodica* 85 (1996): 397–444.

Guidelines for the Revision of the Code of Oriental Canon Law

Keywords: Code; Oriental canon law; Principles for the revision

Abstract: Fifteen years ago in 1990, the Code of Canons of Oriental Churches was promulgated by Pope John Paul II. This study introduces the Czech translation of the Principles of 1974 to guide the revision process of the code according to the mind of the Second Vatican Council and the ancient eastern traditions. A few historical comments introduce the preparation of the oriental codification since the Vatican Council I to the Vatican Council II. The outline of the Code of 1990 completes the article with some suggestions for further studies.